

4. Котов В. Ф. *Стоимостные категории в планировании промышленного производства. Вопросы методологии.* – М.: Экономика, 1980. – 224 с.
5. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 16 «Витрати», затверджене наказом Міністерства фінансів України від 31. 12. 2004 р. № 318.
6. Порядок формування тарифів на послуги утримання будинків і споруд та прибудинкових територій, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 12. 07. 2005 р. № 560.
7. Пушкар М. С. *Тенденції та закономірності розвитку бухгалтерського обліку в Україні (теоретико-методологічні аспекти): Монографія.* – Тернопіль: Економічна думка, 2000. – 567 с.
8. Сопко В. В. *Бухгалтерський облік: Навч. посіб.* – 2-е вид., перероб. і доп. – К.: КНЕУ, 1999. – 500 с.

Матійчук Л.

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ОСОБЛИВОСТЕЙ РОЗМІЩЕННЯ ТА ДІЯЛЬНОСТІ КОМЕРЦІЙНИХ БАНКІВ НА РЕГІОНАЛЬНОМУ РІВНІ

Здійснено порівняльний аналіз особливостей розміщення та діяльності комерційних банків на регіональному рівні, на основі комплексного дослідження стану та тенденцій розвитку. Запропоновані пропозиції щодо вдосконалення діяльності комерційних банків на регіональному рівні.

Як показує світовий досвід, створення оптимальної банківської системи – тривалий процес. Період екстенсивного зростання, становлення системи комерційних банків в Україні закінчився, хоча, на нашу думку, банківська система України ще далека від досконалої, тому потребує певної трансформації.

Формування структури банківського сектору національної економіки ще не завершено, оскільки триває перехід на якісно новий рівень його розвитку. Розширюються зв'язки між банками й іншими кредитними організаціями, посилюються процеси оздоровлення банківської системи у зв'язку із запровадженням жорсткої процедури контролю й нагляду з боку НБУ за діяльністю комерційних банків.

За час становлення та розвитку банківської системи України досить чітко виявилася диспропорція територіального розміщення банків за регіонами, яка зумовлює, у свою чергу, особливості рівня банківського обслуговування, цінової політики, фінансові результати діяльності банків. Проблема регіоналізації банківської системи не може залишатись осторонь, оскільки вона спричиняє диспропорцію в русі грошових потоків, впливає на соціально-економічний розвиток окремого регіону, а

від її розв'язання залежатиме комплексний та рівномірний розвиток країни в цілому [3, 127].

Нині в наукових публікаціях приділяють багато уваги особливостям функціонування банківських установ в Україні, розглядають численні напрямки та шляхи вдосконалення їх роботи. Однак сучасна економічна наука майже не досліджує регіональні аспекти діяльності українських банків [2, 42].

У процесі формування сучасної банківської системи України можна виділити п'ять етапів.

Перший етап – 1989–1992 рр. – це процеси перереєстрації та реорганізації. У період економічних реформ, що розпочались у 1989–1992 рр., в Україні в основному сформувалася нова банківська система, базована на основі роздержавлення і розвитку кредитних інститутів різних форм власності. Система кредитно-фінансових інститутів сьогодні складається з двох рівнів – Національного банку України (НБУ) і комерційних банків (КБ).

Із жовтня 1991 р. Національний банк почав перереєстрацію комерційних банків України, які зареєстрував ще Держбанк СРСР. Комерційні банки, створені спочатку на базі капіталів великих державних об'єднань та міністерств, активно прилучалися до обслуговування окремих секторів економіки, тим більше, що високий попит на банківські послуги знімав проблему формування клієнтської мережі. Надприбутки банків пояснювалися не стільки їхньою успішною діяльністю, скільки паралельним існуванням цілком різних за умовами функціонування капіталу секторів економіки – державного й приватного. Банки виконували свої функції у повній відповідності з визначенням – посередник. Прибуток отримували з будь-якої різниці в ціні на всі види послуг. Основні банківські фінансові інструменти, такі як депозитні ставки, відсотки за кредит та інші були явно інфляційними. Очікувані доходи від використання цих інструментів були орієнтовані на здешевлення національної валюти в господарському обороті країни. У цей же період галузевий капітал, тобто частка капіталу, що вклали у комерційні банки різні державні установи, поступово витіснялася ринковим капіталом спільних і малих підприємств, акціонерних товариств. Державні банки «Промінвестбанк», «Агропромбанк», «Укрсоцбанк» акціонували, а точніше, приватизували персонал банків та великі клієнти.

Другий етап – 1992–1993 рр. – виникнення банків «нової хвилі». На цьому етапі, з різних бюджетних і позабюджетних фондів та диверсифікації пасивів діючих банків виникла низка комерційних банків, таких, як «Аваль», «Інко» (отримав самостійність від Москви), «Відродження», «Трансбанк» та ін. У комерційних банках спостерігалось подальше зменшення частки «міністерського» капіталу, що було спричинено постановою

Кабінету Міністрів «Про передачу міністерських пакетів акцій на управління до Міністерства фінансів України». Цією постановою передбачено, що Міністерство фінансів України буде одержувачем дивідендів за акціями, що належать іншим міністерствам. Зрозуміло, що це не влаштувало власників акцій, і вони поспішили вилучити свої кошти з комерційних банків та інших акціонерних товариств. Цього ж часу спостерігалось масове народження дрібних «кишенькових» банків. Протягом року їх було зареєстровано більше сотні, значна частина з них мала приватний капітал, але цей капітал був надто мізерним, щоби забезпечити ліквідність банку.

Розвиток банківської системи тривав без якої-небудь концепції, прийнятої на державному рівні. Сукупна частка активів вітчизняних банків у ВВП досягала тільки 40% (для порівняння: в розвинених країнах – більше 80%). При настільки малій капіталізації вітчизняна банківська система могла розвиватися тільки за рахунок спекулятивних ризикованих операцій. На підтвердження цьому відзначимо, що до 1992 р. основною операцією банків було кредитування, банки працювали головним чином з видачею готівки та з короткотерміновим кредитуванням, особливістю якого було те, що його здійснювали під рух оборотних коштів підприємств. У 1993–1994 рр. помітну роль почали відігравати операції з іноземною валютою, спекулятивні операції із приватизаційними та цінними паперами. У результаті економічної й політичної нестабільності більшість банків виявляла цікавість до цінних паперів винятково через можливість проведення короткострокових спекуляцій. Слід зазначити й те, що після зняття НБУ обмежень на величину процентних ставок за кредитами і депозитами банки почали видавати позички під штучно завищені ставки. Попит на кредит був нееластичним – позики брали за будь-якою ціною. Як відомо, для банку привабливими вважають короткотермінові позики, видані лише діловим фірмам, оскільки при нормальному стані ділової активності самопогашаються. У період економічного спаду при зменшенні ділової активності такі позички цю властивість втрачають. Банківський сектор продовжував розвиватися, але тільки в кількісному напрямку, тому НБУ був змушений обмежити зростання комерційних банків введенням у 1993 р. нового значення мінімальної величини статутного капіталу.

Згадані банки непогано заробляли на гіперінфляції 1992–1994 рр., використовуючи цей зовнішній незалежний від них фактор. На кінець 1992 р. в Україні у реєстрі НБУ зафіксовано 133 банки, ліквідовано 3 банки. На кінець 1993 р. в книзі реєстрації – вже 211 банків, ліквідовано протягом цього року ще 6 банків.

Третій етап 1994–1996 рр. – це етап банкрутства. Активізація роботи Національного банку України з побудови чіткої системи регулювання

діяльності комерційних банків співпала з періодом призупинення інфляційних процесів, які були основним джерелом безбідного існування цілої низки комерційних банків. Ці банки не були готовими до жорсткішого контролю з боку НБУ, до зміни кон'юнктури фінансового ринку, до централізованого управління банківською системою, що поставило їх на межу банкрутства. Багато банків у цей період було ліквідовано: в 1994 р. стали банкрутами та ліквідовано 11 банків; у 1995 р. збанкрутували 20 банків, серед яких були найбільші комерційні банки – «Інко», «Відродження», «Економбанк», «Лісбанк»; у 1996 р. прямими банкрутами стали 45 банків, а ще 60 опинились у стані прихованого банкрутства. Процес масового банкрутства комерційних банків вніс ускладнення у функціонування не тільки банківської системи, а й позначився на всій економічній системі; була підірвана довіра до банківської системи у вкладників. Для цього періоду характерні й інші процеси, які істотно впливали на структуру банківської системи України. Так, на кредитно-фінансовому ринку України почали працювати іноземні банки та їхні представництва (всього їх було зареєстровано 14).

У 1995–1996 рр. завершився етап екстенсивного розвитку банківської системи, її діяльності, характеру взаємодії з іншими економічними структурами, відомствами та організаціями.

Важливим аспектом функціонування банківської системи цього періоду була зміна складу акціонерів, зміна власників багатьох комерційних банків та окремих філій шляхом продажу й перепродажу. Такі зміни зазнали близько 70 банків.

Четвертий етап – 1996–2000 рр. – стабілізація та впровадження національної валюти – гривні. Для цього етапу характерними були боротьба Національного банку з інфляційними процесами, створення сприятливих умов для проведення грошової реформи і введення в обіг національної грошової одиниці – гривні. Цього періоду також посилювався контроль за діяльністю комерційних банків із боку НБУ.

П'ятий етап – 2000–2006 рр. – розпочався з прийняттям нового Закону України «Про банки і банківську діяльність» і Закону України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринку фінансових послуг». Головна стратегічна мета комерційних банків у цей період – здійснення комплексу управлінських, кадрових, технологічних та технічних перетворень для забезпечення умов розвитку банку як стабільного фінансового інституту, здатного зайняти лідируючі позиції на ринку фінансових послуг.

На початок 2001 р. банківська система України налічувала 189 банків. Із загальної чисельності банків 136 установ функціонували у формі акціонерних товариств, причому закритих акціонерних товариств – 41; у формі відкритих акціонерних товариств – 95 банків; 2 державних банки; у формі товариств із

обмеженою відповідальністю – 17; банків, створених за участі іноземного капіталу – 21 (у т. ч. зі 100 відсотковим іноземним капіталом – 6).

На початок 2005 р. в Україні працювали 186 комерційних банків. До групи найбільших – із активами понад 385 млн. євро – належали 10 банків. У трійці лідерів, які значно випереджали найближчих переслідувачів і які концентрували близько 30% усіх активів банківської системи, були «ПриватБанк», «Промінвестбанк» і «Аваль».

У групі найбільших банків України єдиним «іноземцем» є «Райффайзенбанк Україна». Всього в Україні зареєстровано 19 банків, створених за участю іноземного капіталу. Крім уже згаданого «Райффайзенбанку Україна» у категорії «іноземців» за величиною активів лідирують «Кредитбанк Україна», «Сітібанк (Україна)», «ІНГ Банк Україна», «Альфа-банк», «ХФБ Банк Україна», «Прокредитбанк Україна».

Хоча спостерігачі й відзначають, що банківський сектор є добре розвиненим і випереджає за більшістю якісних показників відповідні структури Російської Федерації, без доступу до капіталу світових банківських груп українські банки не зможуть обслуговувати зростаючі потреби своїх клієнтів.

Водночас багато українських банків перебували у полі зору іноземних інвесторів. Так, у березні 2005 р. «Райффайзенбанк Україна» придбав контрольний пакет акцій одного з найбільших банків України – «Аваль» (1,7 млрд. євроактивів, мережа з 1400 філій у всій Україні). А шведський банк «СЕБ Груп» наприкінці 2004 р. купив за 20 млн. євро 94% акцій українського банку «Ажіо» (55 млн. євроактивів).

За 2006 р. банки отримали прибуток 4,6 млрд. грн. (у 2005 р. – 2,2 млрд. грн.). Облікова ставка залишилася на рівні 8,5% (з 10. 06. 2006 р.). Кредитні ставки банків у національній валюті зменшилися з 16,4% до 15,1% річних. За цей період сума кредитів, наданих суб'єктам господарювання, зросла на 51,8%, а фізичним особам – у 2,3 рази. Довготермінові кредити зросли на 82,3% і становили 157,2 млрд. грн., або 58,3% від наданих кредитів.

За 2006 р. зобов'язання збільшилися на 57,7% (у 2005 р. – на 62,4%) і на 01. 01. 2007 р. становили 297,2 млрд. грн. Зростання відбулося за рахунок строкових вкладів інших банків та кредитів, що отримані від інших банків на 40,2 млрд. грн. (у 2,5 рази), вкладів фізичних осіб на 33,5 млрд. грн. (на 46,2%), коштів суб'єктів господарювання – на 15,7 млрд. грн. (на 25,6%), субординованого боргу – на 2,1 млрд. грн., або 83,0%, та кредитів, що отримані від міжнародних та інших фінансових організацій – на 4,8 млрд. грн., або в 2,4 рази).

Щоби дослідити особливості розвитку банківської системи України на регіональному рівні та її впливу на соціально-економічний розвиток областей, проведемо міжрегіональний аналіз основних показників її діяльності.

Для цього всю територію України за концентрацією банківських установ умовно можна поділити на чотири групи регіонів.

Група з високим рівнем концентрації представлена м. Києвом та Київською областю, де зареєстрована переважна більшість діючих на 01. 01. 2007 р. банків – юридичних осіб – 100 із 170 (59,41% від загальної кількості) і 148 філій комерційних банків (10,47% від їх загальної кількості). Концентрація банківських активів і капіталу в столичному регіоні характерна практично для всіх країн СНД.

Група зі середнім рівнем концентрації об'єднує 8 регіонів: Дніпропетровська область, у якій розміщено 13 банків – юридичних осіб (7,66%) і 89 філій комерційних банків (6,29% від їх загальної кількості); Донецька область – 10 банків – юридичних осіб (5,88%) і 127 філій комерційних банків (8,98%); Харківська область – 12 банків – юридичних осіб (7,05%) і 73 філії комерційних банків (5,16%), Одеська область – 10 банків – юридичних осіб (5,88%) і 70 філій комерційних банків (4,95%); Львівська область – 5 банків – юридичних осіб (2,94%) і 74 філії комерційних банків (5,23%); АР Крим – 3 банки – юридичні особи (1,76%) і 82 філії комерційних банків (5,80%). У даній групі сконцентровано близько третини банків України (58 банків, або 34%).

Група з невисоким рівнем концентрації охоплює 9 регіонів: Луганська, Миколаївська, Волинська, Івано-Франківська, Черкаська, Херсонська, Чернігівська, Сумська та Вінницька області. Там діють 10 банків юридичних осіб (5,88%) і 402 філії комерційних банків (28,44% від їх загальної кількості).

Група з низьким рівнем концентрації – це 7 регіонів: Житомирська, Хмельницька, Рівненська, Закарпатська, Кіровоградська, Тернопільська і Чернівецька області, де діє лише 1 банк – юридична особа (0,59%) і 241 філія комерційних банків (17,04% від їх загальної кількості).

Слід відзначити, що в 10 областях (Вінницькій, Житомирській, Кіровоградській, Миколаївській, Рівненській, Тернопільській, Херсонській, Хмельницькій, Черкаській та Чернівецькій) на початок року не було жодного банку – юридичної особи (табл. 1).

Наведені дані свідчать про значні територіальні диспропорції в розвитку банківської системи країни. Тож подальший її розвиток залежатиме насамперед від діяльності банківських установ столичного регіону та індустріально розвинутих областей, де зосереджено близько 90% активів, капіталу, кредитного портфеля всієї банківської системи країни.

Найефективнішими нині є банківські системи регіонів, що належать до групи середньої концентрації. Володіючи 38,7% активів, вони забезпечують отримання 84,3% загального прибутку банківської системи країни. Територіальну нерівномірність розміщення банків в Україні певною мірою згладжує розвиток мережі філій. Найбільше їх розташовано в Києві та Київській області (148), Донецькій (127) і Дніпропетровській (89) областях; у 4 областях (Волинській, Рівненській, Тернопільській, Чернівецькій) – до 30 філій.

Усунення територіальних диспропорцій та підвищення ефективності банківської діяльності сприятиме стабільному розвитку банківської системи України і посиленню її впливу на економічне піднесення в кожному регіоні.

Таблиця 1

Розміщення банківських установ за концентрацією.

Область	Кількість	
	банків	філій
1	2	3
<i>Група з високим рівнем концентрації</i>		
м. Київ та Київська область	101	148
Усього в групі	101	148
<i>Група зі середнім рівнем концентрації</i>		
Дніпропетровська	13	89
Донецька	10	127
Харківська	12	73
Одеська	10	70
Запорізька	3	49
Львівська	5	74
Полтавська	2	59
АР Крим	3	82
Усього в групі	58	623
<i>Група з невисоким рівнем концентрації</i>		
Луганська	2	65
Миколаївська	-	56
Черкаська	-	50
Івано-Франківська	1	44
Волинська	2	24
Чернігівська	3	35
Херсонська	-	43
Сумська	2	45
Вінницька	-	40
Усього в групі	10	402
<i>Група з низьким рівнем концентрації</i>		
Житомирська	-	32
Хмельницька	-	43
Рівненська	-	28
Закарпатська	1	39
Кіровоградська	-	39
Тернопільська	-	36
Чернівецька	-	24
Усього в групі	1	241
Разом	170	1414

* При побудові таблиці використано дані Вісника НБУ – 2007. – № 2.

Досвід зарубіжних країн, наприклад Англії, Німеччини, Франції, показує, що корінні зміни в регіонах можуть бути досягнуті в результаті створення муніципальних банків. У цьому випадку виникає можливість довготермінового кредитування підприємств регіону, коли здійснюють постійний контроль за цільовим використанням позичок, а також забезпеченням їхньої прибутковості.

Проблеми, що перешкоджають розвитку регіональних банків, дуже схожі з тими, які стримують розвиток загальнодержавних установ. Одна з них – нестабільність політичної ситуації, що призводить до недовіри населення і закордонних інвесторів до банківської системи України. Високий рівень ризиковості інвестиційних операцій спонукає банки завищувати необхідний рівень дохідності інвестицій [2, 44].

Економіко-статистичний аналіз банківської системи в Україні дав змогу виявити основні тенденції її майбутнього розвитку. Неминучим результатом поглиблення економічних реформ стане подальша інтернаціоналізація банківської системи за рахунок появи на українському ринку банків за участю іноземного капіталу й проникненням вітчизняних банків за кордон. Можливе створення Єдиного Європейського ринку, що регулює обіг капіталу й банківських послуг у Європі. У цілому, прагнення до масштабності на міжнародному рівні стане домінуючою стратегією розвитку банківської системи.

У результаті проведеного дослідження виявлено основні особливості роботи банків на регіональному рівні:

- 1) консерватизм, що проявляється через брак вільних засобів;
- 2) специфічні стосунки з клієнтурою. Через розширення спектру послуг та індивідуальної роботи з клієнтами їхні зв'язки виявилися більше надійнішими, ніж у великих банків;
- 3) незначне залучення засобів до запитання;
- 4) отримання стабільного доходу від розрахунково-касового обслуговування;
- 5) добра керованість. За рахунок цього банки домагалися достатньо високого рівня фінансової стійкості;
- 6) постійне нарощування капіталу;
- 7) кредитування реального сектору економіки.

У цьому ми бачимо роль і значення комерційних банків у регіоні. Саме вони змогли сприяти раціональному використанню грошових засобів в інтересах розвитку області.

The comparative analysis of placing features and activity of commercial banks, on the basis of complex research of being and progress trends is carried out at regional level. Suggestions in relation to perfection of activity of commercial banks at regional level are offered.

Література

1. Дребот Н. Розвиток банківських установ Львівщини // *Регіональна економіка*. – 2003. – № 3. – С. 133–137.
2. Другов О. Регіональні аспекти функціонування банківської системи України // *Вісник НБУ*. – 2004. – № 10. – С. 42–45.
3. Грудзевич У. Я. Особливості розміщення та діяльності банків у регіонах України // *Регіональна економіка*. – 2003. – № 3. – С. 127–132.
4. Шлапак О., Пушкарьов В., Карчева Г. Основні тенденції і проблеми в діяльності банків України // *Вісник НБУ*. – 2003. – № 6. – С. 2–6.
5. *Вісник НБУ*. – 2007. – № 2.

Матковська Л.

ШАНСИ ТА РИЗИКИ ОЗДОРОВЧОГО ТУРИЗМУ КРАЇН СХІДНОЇ ЄВРОПИ

Проаналізовано стан розвитку оздоровчого туризму в країнах Східної Європи після розширення кордонів Європейського Союзу. Наведено основні шанси та ризики туристичної галузі, які потрібно враховувати закладам оздоровчої сфери при формуванні пропозиції їх послуг.

Європейська система охорони здоров'я вже давно перебуває під значним фінансовим впливом. У загальному європейському просторі перед політиками, економістами, вченими та лікарями постає низка завдань щодо розв'язання фінансових проблем у сфері оздоровчого туризму, а саме: збереження сталих витрат, пристосування до частих змін попиту та зростаючих потреб споживачів, які частково залежать від поліпшення умов у закладах охорони здоров'я та пов'язані зі збільшенням загальної тривалості життя.

У результаті економічної, валютно-політичної та суспільної блокад країн Європи (наприклад, т. зв. «Варшавський Пакт»), які перебували за східноєвропейським кордоном, виникло поняття, що їх характеризує, – «країни східного блоку», або країни «Ост-Блоку» (німецькою – Ostblockstaaten). Однак процес об'єднання Німеччини, а також економічні та політичні рушійні процеси, що розпочались у Польщі та Угорщині, призвели до зміщення попередніх умовних ринкових кордонів [1, 51]. Одним із результатів цього процесу було те, що туристичні ринки Східної Європи стали об'єктом особливої уваги з боку інвесторів, туристичних агенцій і власне туристів. Це привело до збільшення міжнародних туристичних потоків (хоча і з деякими відмінностями щодо окремих взятих